

num dilectorem tuum, teque plurimum pro tua vita et sacrae virginitatis professione reverentem, diaconum Carthaginensis Ecclesiae non vides, sicut solebas, intrantem et exeuntem, et in sui ecclesiastici officii strenuitate versantem, et honorifica illa ab eo verba non audis, quae tuae germanitatis sanctitati, morigero, pio et officioso impendebat affectu. Haec cum cogitantur, et consuetudinis violentia requiritur⁴, cor pungitur, et tanquam sanguis cordis fletus exoritur. Sed sursum sit cor, et sicci erunt oculi. Neque enim quia ista, quae tibi moeres esse subtracta, suo temporali cursu praeterierunt, ideo periit illa charitas, qua Timotheus Sapidam dilexit (26), et diligit: manet illa servata in thesauro suo, et abscondita est cum Christo in Domino. Qui diligunt aurum, numquid perdunt quando recondunt? nonne tunc de illo, quantum fieri potest, securiores fiunt, cum remotum a suis oculis locis tutioribus servant? Ita-ne vero terrena cupiditas munitius se habere putat, si non videat id quod amat; et coelestis charitas dolet, tanquam amiserit quod in horrea superna praemisit. Sapida, quod vocaris attende, et quae sursum sunt sape, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens: qui pro nobis dignatus est mori, ut viveremus etiam mortui; et ne mors ipsa ab homine, tanquam consumptura hominem, timeretur; nec moriuorum quisquam, pro quibus vita mortua est, tanquam vitam perdiderit, doleretur. Haec atque huiusmodi tua sint divina solatia quibus erubescat et cedat humana tristitia.

III. Non quidem succensendum est de charis mortuis dolori mortalium: sed diuturnus dolor non debet esse fidelium. Si ergo contristata es, jam sit satis: nec sic contristeris quemadmodum gentes, quae spem non ha-

⁴ Forte recurrit.

bent⁴. Non enim contristari prohibuit Paulus apostolus, cum hoc diceret, sed sic contristari quemadmodum gentes, quae spem non habent. Nam et Martha et Maria pie sorores et fideles resurrecturum suum fratrem Lazarum flebant², quamvis eum tunc ad hanc vitam reditum esse nescirent. Et ipse Dominus eundem, quem fuerat resuscitaturus, Lazarum flevit³, nimirum ut fleamus etiam nos eos mortuos, quos ad veram vitam resurrecturos credimus, etsi non iussit praeepto, concessit exemplo. Nec frustra Scriptura dicit in libro Ecclesiastico; « In mortuo produc lacrymas, et quasi dira per- » pessus incipe lamentationem. » Sed paulo post ait, « Et » consolare propter tristitiam. A tristitia enim procedit » mors, et tristitia cordis flectet fortitudinem⁴. »

IV. Frater tuus, filia, mente vivit, carne dormit, numquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat⁵? Deus qui spiritum ejus jam suscepit, restituet ei corpus suum quod non perdendum abstulit, sed reddendum distulit. Nulla est igitur causa tristitiae diuturnae, quia potior est causa laetitiae sempiternae. Quandoquidem germani tui, nec pars ipsa mortalis, quae in terra sepulta est, tibi peribit, in qua tibi praesentabatur, per quam te alloquebatur; tecumque colloquebatur, ex qua promebat vocem sic tuis auribus notam, quemadmodum faciem tuis oculis offerebat; ita ut ubicumque sonuisset, etiam non visus soleret agnosci. Haec enim vivorum sensibus subtrahuntur, ut dolorem faciat absentia mortuorum. Sed quando nec ipsa in aeternum corpora peribunt, uti nec capillus capitis peribit⁶, et ad tempus deposita sic recipientur, ut nunquam ulterius deponantur, sed in

¹ 1 Thess. iv, 13. — ² Joan. xi, 31. — ³ Ibid. 35. — ⁴ Eccli. xxxviii, 16. — ⁵ Psal. xl, 9. — ⁶ Luc. xxi, 18.

melius demutata firmentur; profecto major est causa gratulationis in spe inæstimabilis æternitatis, quam causa mœroris in re brevissimi temporis. Hanc spem non habent gentes nescientes Scripturas neque virtutem Dei, qui potest perditam reparare et vivificare mortua¹, et reintegrare corrupta, et separata iterum jungere, et corrupta atque finita deinceps sine fine servare. Hæc facturum se esse promisit, qui ex his fidem fecit, quæ jam promissa perfecit. Hæc tecum sermocinetur fides tua, quoniam non fraudabitur spes tua, etsi nunc differatur charitas tua. Hæc meditare, his uberius et verius consolare. Si enim quia vestior (quoniam ille non potuit) ea veste, quam fratri texueras, te aliquid consolatur; quanto debes amplius et certius consolari, quia cui fuerat præparata, tunc incorruptibili indumento nullo egens, in corruptione atque immortalitate vestiatur.

¹ Matth. XXI, 29.

EPISTOLA CCLXIV¹.

Honorabili et eximie atque in membris Christi laudabili famulæ Dei MAXIMÆ, AUGUSTINUS in Domino salutem.

Consolatur Maximam piam feminam, quæ ægre admodum et perturbato aliquantum animo videbat noxiis erroribus periclitari provinciam suam, (forte Hispaniam, ubi perniciosæ doctrinæ animas, multo infelicius quam corpora barbaricus gladius, trucidabant, quando inde Orosius in Africam venit, ut dicitur supra in epist. 166, n. 2, et in Orosii Commonitorio, tom. 6.)

I. QUANTUM nos tuum studium sanctum lætificat, tantum rursus contristat quod per errores noxios et perniciosissimos provinciam vestram nimium periclitari significas. Sed quia ista futura prædicta sunt, mirandum non est quod exurgant, sed vigilandum ne noceant. Hæc autem Deus liberator noster exurgere non permetteret, nisi sanctis ejus etiam per hujusmodi tentationes erudiri expediret. Comparant sibi quidem illi sua voluntate perversa, et præsentis meritum cæcitatibus et futuri æterni supplicii, si per contumaciam indociles fuerint, seque cum in hac vita sunt corrigere atque emendare neglexerint. Verumtamen sicut ipsi male utuntur bonis Dei, qui facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos²; qui eos per patientiam suam ad poenitentiam vocat, cum thesaurizant sibi iram in

¹ Alias CXLII. quæ autem 264 erat, nunc 231. — ² Matth. V, 45.

die iræ, et revelationis justi iudicii Dei¹. Sicut ergo ipsi benignitate et patientia, id est, bonis Dei male utuntur, dum non corriguntur: sic contra Deus etiam malis eorum bene utitur, non solum ad justitiam suam qua eis digna in fine retribuet, sed etiam ad exercitationem et profectum sanctorum suorum, ut ex ipsa etiam malorum perversitate boni proficiant, et probentur, et manifestentur; sicut Apostolus ait, « Oportet hæreses esse, ut » probati manifesti fiant inter vos². »

II. Nam si nullus etiam malorum bonus usus esset Deo ad utilitatem electorum suorum, qui etiam de malo Judæ tantum bonum nobis præstitit, ut Christi sanguine redimeremur; poterat eos aut nasci non permittere, quos malos futuros esse præsciebat, aut in ipso eorum initio malignitatis extinguere. Sed tantum eos permittit esse quantum novit expedire atque sufficere admonendæ atque exercendæ sanctæ domui suæ. Ideo nostram de illis tristitiam consolatur: quia et ipsa tristitia, quam pro illis habemus, nos relevat; illos autem in sua perversitate perseverantes gravat. Gaudium vero quod percipimus quando aliqui ex eis correcti in melius commutantur, et sanctorum societati copulantur, nulli gaudio in hac vita comparari potest. Propterea scriptum est, « Fili, si » sapiens fueris, tibi sapiens eris et proximis tuis: si autem malus evaseris, solus hauries mala³. » Quia cum gaudemus de fidelibus et justis, et illis et nobis prodest bonum eorum: cum autem contristamur de infidelibus et iniquis, illis solis nocet et eorum malitia et nostra tristitia. Nos autem etiam hoc plurimum adjuvat apud Deum, quod pro eis misericorditer contristamur, et pro ipsa tristitia congemiscimus et oramus. Unde honorabilis et in Christo laudabilis famula Dei, et moestitiam tuam de

¹ Rom. II, 4. — ² I Cor. XI, 19. — ³ Prov. IX, 12.

talibus, et vigilantiam atque cautelam contra tales, quam tuis litteris expressisti, multum approbo et laudo; atque ut in hac via perseveranter ambules, pro meis viribus, quia hoc exiges, et hortor, et moneo, ut miserearis eorum tanquam simplex ut columba, caveas autem illos tanquam astuta sicut serpens: desque operam, quantum potes, ut qui tibi adhærent, tecum in recta fide permaneant, aut ad fidem rectam, si forte in aliquo aliqui depravati sunt, corrigantur.

III. De homine autem quem suscepit Verbum Dei, cum caro factum est et habitavit in nobis, emendarem aliquid, si in eo quod credis falsum aut perversum invenirem. Hoc ergo crede quod credis, quia in illo homine totam naturam nostram suscepit Filius Dei, id est, et animam rationalem et carnem mortalem sine peccato. Infirmittatis enim nostræ particeps factus est, non iniquitatis, ut per infirmitatem communem, solveret iniquitatem nostram, et adduceret nos ad justitiam suam, bibens mortem de nostro, et propinans vitam de suo. Sed si habes aliquam scripturam eorum, in qua asserunt quod huic fidei sit contrarium, dignare eam mittere, ut non solum fidem nostram dicamus, sed eorum quoque perfidiam, quantum possumus, refellamus. Sine dubio enim hoc ipsum, quod perverse et impie sentiunt, aliquibus testimoniis divinarum Scripturarum conantur astruere: in quibus eis ostendendum est, quam non recte intelligant litteras sacras conscriptas ad fidelium salutem; tanquam si quisquam se medicinalibus ferramentis graviter vexet, quæ utique non ad vulnerandum, sed ad sanandum sunt instituta. Multum autem laboravimus et laboramus, quantum Dominus donat, contra diversos errores arguendos. Sed laborum nostrorum opuscula si

forte habere desideras, mitte qui tibi describant. Voluit enim Deus ut hoc facillime possis, qui tibi dedit unde possis.

EPISTOLA CCLXV¹.

Religiosissimæ et in Christi dilectione honorandæ famulæ Dei
SELEUCIANÆ, AUGUSTINUS episcopus in Domino salutem.

*Augustinus Seleucianæ, de baptismo et pœnitentia Petri,
contra quemdam Novatianum.*

I. LECTIS litteris tuis de salute vestra lætatus, ad ea quæ scripsisti, respondere non distuli. Et primum miratus sum quomodo dicat Novatianus iste Petrum baptizatum non fuisse, cum paulo superius scripseris eum dixisse, quod Apostoli fuerint baptizati. Unde illi videatur quod inter Apostolos baptizatos Petrus non fuerit baptizatus, ignoro. Et ideo exemplum Epistolæ tuæ, ne forsitan tu non habeas, misi tibi, in quo diligentius consideres ad ea me respondere, quæ inveni in litteris tuis. Si enim notarius non mendose excepit aut scripsit, nescio quale cor habeat, qui cum Apostolos baptizatos dicat, Petrum baptizatum negat.

II. Quod autem Petrus dicitur egisse pœnitentiam, cavendum est, ne ita putetur egisse quomodo agunt in Ecclesia qui proprie pœnitentes vocantur. Et quis hoc ferat, ut primum Apostolorum inter tales pœnitentes numerandum putemus? Pœnituit enim eum negasse Christum, quod ejus indicant lacrymæ: sic enim scriptum est, « Quia flevit amare². » Nondum enim fuerant re-

¹ Alias CVIII. quæ autem 265 erat, nunc 106. — ² Matth. XXVI, 75.

surrectione Domini confirmati, et illo adventu Spiritus sancti, qui apparuit die Pentecostes, vel illa inspiratione quam demonstravit Dominus postea quam resurrexit a mortuis, cum insufflavit in eorum faciem, dicens, « Accipite Spiritum sanctum⁴. »

III. Unde recte dici potest, quia cum Petrus negavit Dominum, nondum, fuerant Apostoli baptizati, non tamen aqua, sed Spiritu sancto. Hoc enim eis dixit postquam resurrexit, et conversatus est cum eis, « Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem Spiritu sancto baptizabimini, quem et accepturi estis non post multos hos dies². » Aliqui autem codices habent, « Vos autem Spiritu sancto incipietis baptizari. » Sed sive dicatur « Baptizabimini, » sive dicatur « Incipietis baptizari, » ad rem nihil interest. Nam in quibuscumque codicibus invenitur, « Baptizabitis, aut incipietis baptizare, » mendosi sunt, qui ex græcis facillime convincuntur. Si autem dicimus aqua non fuisse baptizatos, metuendum est ne graviter in eis erremus, ne demus hominibus auctoritatem contemnendi baptismum, quæ usque adeo non contemnendum ipsa apostolica disciplina commendat, ut Cornelius Centurio et ii qui cum illo erant, etiam jam accepto Spiritu sancto, fuerint baptizati³.

IV. Sicut antiqui justi si non circumciderentur, non erat eis peccatum; postea vero jussit Deus ut circumcideretur Abraham ejusque posteritas, jam si non fieret⁴, grave peccatum fuit: sic etiam postquam Dominus Christus in Ecclesia sua Sacramentum Novi Testamenti pro circumcisione carnis sanctum baptismum dedit, et apertissime dixit, « Si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum coelorum⁵, »

¹ Joan. XX, 22. — ² Act. I, 5. — ³ Id. X, 48. — ⁴ Gen. XVII, 16. — ⁵ Joan. III, 5.

jam non debemus quærere, quando quisque fuerit baptizatus; sed quoscumque legimus in corpore Christi, quod est Ecclesia, pertinere ad regnum cœlorum, non nisi baptizatos intelligere debemus, nisi forte quos angustia passionis invenit, et nolentes negare Christum, antequam baptizarentur occisi sunt, quibus ipsa passio pro baptismo deputata est. Sed numquid hoc possumus de Apostolis dicere, qui usque adeo longum tempus habuerunt quo baptizarentur, ut alios etiam baptizaverint? Sed non omnia quæ facta sunt, etiam scripta inveniuntur, verumtamen facta esse ex cæteris documentis probantur. Scriptum est quando baptizatus sit apostolus Paulus, et scriptum non est quando baptizati sint alii Apostoli¹; verumtamen etiam ipsos baptizatos intelligere debemus: quemadmodum scriptum est quando baptizatae sint plebes ecclesiarum in Jerusalem et Samaria², quando autem baptizatae sint aliæ plebes gentium, quibus Apostoli Epistolas miserunt non est utique scriptum, et tamen etiam ipsas baptizatas utique minime dubitamus propter illam Domini sententiam, « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum³. »

V. Utrumque autem de Domino scriptum est, et quia « Baptizabat plures quam Joannes⁴, » et quia « Ipse non baptizabat, sed Discipuli ejus, » ut intelligeremus et ipsum quidem baptizasse præsentia majestatis, non tamen ipsum baptizasse manibus suis. Ipsius enim erat baptismi sacramentum; ad Discipulos autem baptizandi ministerium pertinebat. Tunc ergo quando dicit Joannes Evangelista in Evangelio suo, « Post hæc exiit Jesus et Discipuli ejus in Judæam terram, et illic morabatur

¹ Act. ix, 18. — ² Id. ii, 41. — ³ Joan. iix, 5. — ⁴ Id. iv, 1, 2.

» cum eis, et baptizabat¹: » tunc paulo post de illo loquens ait, « Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi quod Jesus plures discipulos faceret, et baptizaret plures quam Joannes: quanquam Jesus ipse non baptizaret, sed Discipuli ejus, reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam². » Tunc ergo quando ab Jerosolymis exiit cum Discipulis suis in Judæam terram: et illic morabatur cum eis, baptizabat non per se ipsum, sed per Discipulos suos, quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive quod magis credibile est, baptismo Christi. Neque enim ministerium baptizandi defugeret, ut haberet baptizatos servos, per quos cæteros baptizaret, qui non defugit memorabilis illius humilitatis ministerium, quando eis lavit pedes: et petenti Petro ut non tantum pedes, verumetiam manus et caput ei lavaret, respondit, « Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus³: » ubi intelligitur quod jam Petrus baptizatus fuerat.

VI. Quomodo autem iste dicat, quod in Epistola tua posuisti, quod Apostoli dederint poenitentiam pro baptismo, non evidenter expressum est. Si enim pro baptismo ideo dicit, quia per poenitentiam remittuntur peccata, habet aliquid rationis quod dicit. Sed talis poenitentia post baptismum potest utilis esse, si quis peccaverit. Iste autem quoniam negat post baptismum dari poenitentiae locum, cum dicit, sicut scripsisti, poenitentiam solam ante baptismum esse, datur intelligi sic eum dixisse, quod Apostoli dederint poenitentiam pro baptismo, ut ante baptismum eam dederint, atque illi quibus data sit, postea non fuerint baptizati; quia eis illa pro baptismo fuit; quod Novatianos dicere nunquam

¹ Joan. iix, 22. — ² Id. iv, 1. — ³ Id. xiii, 10.

audi. Unde quære diligenter, ne forte alicujus alterius erroris sit, et Novatianum se esse confingat, vel putet. Aut si et hoc Novatiani dicunt, nescio: illud tamen scio, quoniam quisquis hoc dicit, a regula fidei catholice, et a doctrina Christi et Apostolorum prorsus alienus est.

VII. Agunt enim homines ante baptismum poenitentiam de suis prioribus peccatis, ita tamen ut etiam baptizentur, sicut scriptum est in Actibus Apostolorum, loquente Petro ad Judæos et dicente, « Agite poenitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu Christi, et dimittentur vobis peccata vestra¹. » Agunt etiam homines poenitentiam, si post baptismum ita peccaverint, ut excommunicari et postea reconciliari mereantur: sicut in omnibus ecclesiis illi qui proprie poenitentes appellantur. De tali enim poenitentia locutus est apostolus Paulus, ubi ait, « Ne iterum cum venero humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditia et luxuria et fornicatione quam egerunt². » Neque enim scribebat ista, nisi eis qui jam baptizati fuerant. Habemus etiam in Actibus Apostolorum, Simonem jam baptizatum, cum pecunia vellet emere, ut per impositionem manus ejus daretur Spiritus sanctus³; admonitum a Petro ut de hoc gravi peccato ageret poenitentiam.

VIII. Est etiam poenitentia bonorum et humilium fidelium pene quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes, « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris⁴. » Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimissa non dubitamus in bap-

¹ Act. II, 38. — ² 2 Cor. XII, 21. — ³ Act. VIII, 18. — ⁴ Matth. VI, 12.

tismo; sed illa utique quæ humanæ fragilitati, quamvis parva, tamen crebra subrepunt: quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos gravabunt et oppriment, sicut unum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, utrum uno grandi fluctu navis operiatur et obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam et per negligentiam derelicta atque contempta impleat navem atque submergat? Propter hæc jejunia, et elemosynæ et orationes invigilant, in quibus cum dicimus, « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus; » manifestamus habere nos quod nobis dimittatur, atque in iis verbis humiliantes animas nostras, quotidianam quodam modo agere poenitentiam non cessamus. Ad ea quæ scripsisti puto me breviter sed sufficienter respondisse. Superest ut ille non sit contentiosus, propter quem lucrandum ad me tales litteras destinandas putasti.

EPISTOLA CCLXVI.

Dominæ eximie, meritoque honorabili in Christo ac suscipiendæ filiæ FLORENTINÆ, AUGUSTINUS episcopus in Domino salutem.

Augustinus Florentinæ puellæ studiosæ, offerens suam docendi operam, si proferat quid velit exponi.

I. SANCTUM propositum tuum et invisceratus cordi tuo timor Domini castus permanens in sæculum sæculi, curam pro te nostram non solum in precibus apud Deum, verumetiam in admonitionibus ad te ipsam non mediocri-

¹ Alias CXXXVII. quæ autem 266 erat, nunc 107.

ter suscitatur. Quod quidem in Epistolis meis, quas ad matrem reverentiae tuae debito mihi cum honore nominandam dedi, non semel feci. Sed quia hoc mihi rescribere dignata est, prius te velle accipere litteras meas; tunc demum si quid forte opus esset tibi ex ministerio meo, quod venerando studio tuo omniumque talium, quantum possum, libera servitute debere me novi, non te esse taciturnam et rescribendo insinuaturam: ecce feci quod te voluisse, quamvis non per te, comperi, ne viderer tibi ostium fiduciae inhumaniter claudere; superest ut promas ipsa, si quid ex me quaerendum putas. Aut enim scio quod inquisieris, et non negabo: aut ita nescio, ut nullo fidei salutisque detrimento nesciam, et de hac etiam te ipsam, si potuero, faciam reddita ratione securam. Aut certe si et nescio, et tamen sciendum est, vel impetrabo a Domino ne tibi desim, nam saepe officium inipertiendi meritum est accipiendi: vel ita tibi respondebo, ut noveris pro hac ipsa re, quam pariter nescimus, ad quem pulsare debeamus.

II. Haec ideo praelocutus sum, ne te pro certo speres quidquid a me quaesiveris audituram, et cum hoc non provenierit, audacter potius quam prudenter me fecisse arbitreris, quod tibi quaerendi si quid voles facultatem dedi. Hoc enim feci non doctor perfectus, sed cum docendis perficiendus, domina eximia meritoque honorabilis in Christo, ac suscipienda filia. Equidem etiam in iis rebus, quas utcumque scio, magis te cupio esse scientem, quam scientiae nostrae indigentem. Neque enim ut quod scimus doceamus, aliorum ignorantiam optare debemus. Multo quippe melius omnes sumus docibiles Deo; quod utique in illa superna patria, cum in nobis completum fuerit quod promissum est, perficietur, ut non dicat homo proximo suo: «Cognosce Dominum.

» Omnes enim cognoscent eum, sicut scriptum est, a minore usque ad majorem eorum¹. » Et sollicitissime cavendum est in docendo superbiae vitium, quod in discendo non ita est. Unde et sancta Scriptura nos admonet, etiam dicens: «Sit omnis homo velox ad audiendum, » tardus autem ad loquendum². » Et ille in Psalmo ait: «Auditui meo dabis exultationem et laetitiam: » continuoque subiecit: «Et exultabunt ossa humiliata³. » Vidit enim in audiendo facillime servari humilitatem, quae difficilis est in docendo; quoniam necesse est ut doctor habeat superiorem locum, ubi laboriosum est obtinere ne subrepat elatio.

III. Vides ne quemadmodum periclitemur a quibus hoc expectatur, ut non solum doctoresimus, verumetiam cum simus homines, divina doceamus? sed laborum periculorumque nostrorum singulare est solatium, cum ita proficitis, ut illo perveniat, ubi nullius hominis doctoris egeatis. Isto autem periculo non tantum nos; (nam ad illum de quo dicturus sum; quid sumus nos)? non ergo nos tantum periculo isto, sed etiam ille Doctor gentium periclitatum se esse testatur, cum dicit: «Ne » magnitudine revelationum mearum extollar, datus est » mihi stimulus carnis⁴, » etc. Unde et ipse Dominus tumoris hujus admirabilis medicus: «Nolite, inquit, ab » hominibus vocari Rabbi; unus est enim magister vester » Christus⁵. » Quod retinens idem ipse Doctor gentium dicit: «Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; » sed qui incrementum dat Dens⁶. » Hoc et ille meminit qui in natis mulierum⁷, quanto magnus erat⁸, tanto se in omnibus humiliabat, indignum se affirmans qui Christi calceamenta portaret. Quid enim aliud ostendit ubi ait;

¹ Jerem. xxxi, 34. — ² Jacob. i, 19. — ³ Psal. l, 10. — ⁴ 2 Cor. xii, 7. — ⁵ Matth. xxiii, 2. — ⁶ 1 Cor. iii, 7. — ⁷ Matth. xi, 11. — ⁸ Eccli. iiii, 20.